

הרב רמי ברכיהו

פעילות המשטרה בשבת באירועים שאינם בגדר פיקוח נפש

הקדמה

בתגובה למאמרי 'חיפוש נעדרים ביום טוב',¹ שעסק בפעולות המשטרה ביום טוב שביעי של פסח בחיפוש גופות שלושה נעדרים שנסחפו לתוך מימי הכנרת, כתב מו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א:

מי שהכיר מקרוב את מצבם הנפשי של המשפחות והתרשם שהן היו במצב נפשי המוגדר כחולי, גם אם אין בו סכנה, יכול היה להסתמך על ההלכה המתירה מלאכות דרבנן בשינוי לצורך החולה.

על ההיתר לעשות מלאכה מדרבנן בשינוי עבור חולה שאין בו סכנה, ציין הרב את פסיקת ה'שלחן ערוך' בהלכות פיקוח נפש בשבת (או"ח סי' שכח סעי' יז). אמרתי נלך בתר שיפולי דמריה, ונעיין מעט בהלכה זו, גם משום שהמשטרה מקבלת פניות מאזרחים רבים הנמצאים במצוקה ומבקשים את עזרתה, בהן גם פניות מצוקה שלא ניתן להגדירן כחשש לפיקוח נפש. ואם נגדיר פניות מצוקה אלה כדין חולה שאין בו סכנה, יש לשאול: האם מותר לשוטרים לחלל שבת עבור קריאות מסוג זה של אזרחים?

א. איסור שבות עבור חולה שאין בו סכנה

לגבי חולה שאין בו סכנה, ידוע ומוסכם בפוסקים שאין היתר לעשות עבורו מלאכה מהתורה. עם זאת, התירו אמירה לאינו יהודי, וכפי שפסק מרן ה'שלחן ערוך' (שם): חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה, אומרים לאינו יהודי לעשות לו רפואה, אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא אפילו יש בו סכנת אבר.

אומנם אם מותר לעשות עבורו שאר איסורי דרבנן, נחלקו בכך הראשונים: הרשב"א² כתב במפורש שלצורך חולה שאין בו סכנה יש להתיר כל איסור דרבנן, ואין להבחין בין אמירה לגוי לשאר איסורי 'שבות', ואילו הרמב"ן כתב שאין להתיר 'שבות' דרבנן על ידי ישראל אלא אם כן יעשה בשינוי, ושאני אמירה לגוי הואיל ואין בה מעשה על ידי

1. אמונת עתיך 118 (תשע"ח), עמ' 99-111, ותגובתו של הרב יעקב אריאל שליט"א, שם, עמ' 112-113.
2. שו"ת הרשב"א, ח"ג סי' רעב.

ישראל. דעה נוספת היא של ר' יוסף קארו³ שכתב בדעת הרמב"ם להבחין בין 'שבות' הנסמכת למלאכה דאורייתא, שאין להתירה עבור חולה שאין בו סכנה, ל'שבות' שאינה נסמכת למלאכה דאורייתא, המותרת עבור חולה שאין בו סכנה, ולכן כתב שם:
כוחל הוא אסור מפני שהוא ככותב... אבל שבות שאין לו עיקר מלאכה שהוא נסמך עליה, מותר אפילו על ידי ישראל.

ב. הכרעת ה'שלחן ערוך'

והנה ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' שכח סעי' יז) כתב ר' יוסף קארו להלכה ארבע שיטות בחולה שאין בו סכנה:

ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידיים; **יש מתירים** אפילו אין בו סכנת אבר. **ויש אומרים** שאם יש בו סכנת אבר עושין ואם אין בו סכנת אבר אין עושין. **ויש אומרים** שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי, ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי. **ויש אומרים** אפילו יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא, ודברים שאין בהם סמך מלאכה עושין אפילו אין בו סכנת אבר.

אלא שמרן לא השאיר הלכה זו ללא הכרעה, וכתב: 'ודברי הסברא השלישית נראין'. וביארו אחרונים שכוונתו לשיטת הרמב"ן הסובר שאין להתיר שבות לחולה שאין בו סכנה אלא בשינוי, שהיא הדעה השלישית המובאת ב'שלחן ערוך'. כך כתבו הס"ז;⁴ 'מגן אברהם';⁵ 'אליה רבה';⁶ 'חיי אדם';⁷ וה'משנה ברורה'⁸ בשם הגר"א 'שדעה זו עיקר שהיא דעת רוב הפוסקים'.

אלא שהפוסקים דנו בשאלה אם ניתן להתיר עבור חולה שאין בו סכנה גם איסור תורה בשינוי. לכאורה על פי פסיקתו של ה'שלחן ערוך' אין להתיר זאת, שכן לעשות מלאכה מהתורה בשינוי זהו איסור דרבנן, וה'שלחן ערוך' אסר 'שבות' דרבנן עבור חולה שאין בו סכנה. אולם הרמב"ן⁹ עצמו כתב להתיר גם מלאכה דאורייתא אם עושה 'כלאחר יד'. וכן כתב הריב"ש¹⁰ וכך פסקו אחרונים רבים: 'שלחן ערוך הרב';¹¹ 'קצות השלחן';¹² 'תהילה לדוד';¹³ 'שבט הלוי'¹⁴ ועוד. על פי שיטה זו ניתן להסיק שלא חומרת האיסור קובעת את

3. בית יוסף, או"ח סי' שכח.
4. ט"ז, סי' שכח ס"ק יב.
5. מגן אברהם, סי' שכח ס"ק יד.
6. אליה רבה, סי' שכח ס"ק טז.
7. חיי אדם, כלל סט אות יב.
8. משנ"ב, סי' שכח ס"ק נז.
9. תורת האדם, מהדורה קמא דף ד עמוד א.
10. שו"ת הריב"ש, סוף סי' שפז.
11. שלחן ערוך הרב, סי' שכח סעי' יט.
12. קצות השלחן, דין חולה שאין בו סכנה אות ד.
13. תהילה לדוד, סי' שכח ס"ק כב.
14. שבט הלוי, ח"ח סי' צג.

פרמטר ההיתר עבור חולה שאין בו סכנה, אלא העיקר הוא אם המלאכה נעשית בשינוי, בין שמדובר במלאכה מהתורה בין שמדובר באיסור דרבנן.

ג. כשלא ניתן לעשות בשינוי

כתב ה'חיי אדם' (כלל סט סעיף יב) בדן חולה שאין בו סכנה: ולעשות ישראל דבר שאינו אלא מדרבנן... על ידי שינוי. ואם אי אפשר על ידי שינוי ולא על ידי נוכרי, **מוותר לעשות כדרכו**, כן נראה לי. נראה שה'חיי אדם' סומך בדן זה גם על שיטת הרשב"א. אומנם ה'שלחן ערוך' פסק כשיטת הרמב"ן וכפי שכתבו האחרונים לעיל, אולם מכיוון שה'שלחן ערוך' כתב בספרו גם את דעת הרשב"א בלשון 'יש מתירים', יש מקום לומר שכוונתו להתחשב בשעת הצורך גם בדעת הרשב"א. וכן כתב הגר"ע יוסף זצ"ל (חזון עובדיה שם, כב): חולה שאין בו סכנה... אם אין שם נכרי, מותר לעשות שבות בשינוי על ידי ישראל. ואם אי אפשר לשנות, **מוותר לעשות שבות כדרכו**. שפתי הגר"ע יוסף ברור מיללו שמה שכתב ה'שלחן ערוך' 'נראין דברי הסברא השלישית', שאין כוונתו של ה'שלחן ערוך' להכרעה חד-משמעית, ולכן במקום צורך יש להתיר לחולה שאין בו סכנה שבות דרבנן כדרכו.

ד. כיבוי הנר עבור חולה שאין בו סכנה

מצאנו מקרה נוסף שבו התירו האחרונים איסור דרבנן עבור חולה שאין בו סכנה, מבלי לציין שיש לעשותו בשינוי. שנינו במשנה במסכת שבת (פ"ב מ"ה): 'המכבה את הנר... בשביל החולה שישן פטור', והכוונה היא לחולה שיש בו סכנה, וכפי שפסק במפורש ה'שלחן ערוך' (או"ח סי' רעח סעי' א): 'מוותר לכבות את הנר בשביל שישן החולה שיש בו סכנה'. על כך הקשה ה'פרי מגדים'¹⁵ שהרי כיבוי הנר עבור החולה הוא 'מלאכה שאינה צריכה לגופה', שלדעת ה'שלחן ערוך'¹⁶ איסורו מדרבנן, ומדוע אפוא לא התיר ה'שלחן ערוך' כיבוי הנר גם עבור חולה שאין בו סכנה? על כך השיב: 'יש לומר דמלאכה שאינה צריכה לגופה קרוב מאוד לאיסור תורה, לא התירו כהאי גוונא'. כעין זה כתב ה'משנה ברורה' (סי' רעח שם ס"ק ג): 'איסור כבוי חמור משאר איסור דרבנן כיון דיש בו צד חיוב לכולי עלמא'. אלא שהמסקנה שאין להתיר מלאכת כיבוי עבור חולה שאין בו סכנה עוררה את ה'פרי מגדים'¹⁷ לקושי בהלכה אחרת של ה'שלחן ערוך' בדן מלאכת כיבוי, וכפי שפסק (סי' שלד סעי' כז): גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה - יכול לכבותה בין אם היא של מתכת בין אם היא של עץ.

15. פרי מגדים, משבצות זהב אשל אברהם, סי' רעח.

16. שו"ע, או"ח סי' שלד סעי' כז.

17. פרי מגדים, אשל אברהם סי' רעח ס"ק א.

כיצד זה התיר ה'שלחן ערוך' כיבוי גחלת שהיא 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' כאשר אין מדובר בחשש של פיקוח נפש אלא אך ורק כדי שלא יינזקו בו הרבים? על סתירה זו כתב ה'פרי מגדים': 'דווקא ברשות הרבים, נזקא דרבים לא גזרו, הא של יחיד, חולה שאין סכנה אסור'. על פי דברי ה'פרי מגדים'¹⁸, יש לומר שבסימן שכח עסק ה'שלחן ערוך' בחולה יחיד שאין בו סכנה, לכן התיר עבור רפואתו 'שבות' דרבנן בשינוי, מה שאין כן בסימן שלד, שבו עסק ה'שלחן ערוך' בנזק לרבים, התיר כיבוי הגחלת אף שאין מדובר בפיקוח נפש אלא בנזק בלבד. אומנם מצאנו שבמקום אחר התיר ה'שלחן ערוך' (או"ח סי' שח סעי' יח) 'שבות' דרבנן במקום חשש נזק לרבים, ופסק:

קוץ המונח ברשות הרבים, מותר לטלטלו פחות פחות מד' אמות... משום דחיישינן שמא יוזקו בו רבים.

אלא שבסימן שלד התיר ה'שלחן ערוך' לא רק 'שבות' דרבנן, אלא אף מלאכת כיבוי, שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה הקרובה לאיסור תורה. את היסוד שכתב ה'פרי מגדים' אימץ ה'משנה ברורה' בספרו 'ביאור הלכה', ומדבריהם ניתן ללמוד שכאשר מדובר בכמה חולים, אף שאין הם בגדר של סכנה, יש להתיר עבורם 'מלאכה שאינה צריכה לגופה', וכל שכן 'שבות' דרבנן.¹⁹

ה. צער הרבים

אלא שה'ביאור הלכה' הוסיף על דברי ה'פרי מגדים' קטגוריה חדשה להתיר מלאכה שאינה צריכה לגופה' ברשות הרבים, וכתב (שם ד"ה החולה): 'דהתם משום **צערא**

18. שם.

19. אלא שהרא"ש כתב (שבת יד, א) להתיר לטלטל בשבת פרעוש שעוקצו 'מידי דהוה אקוץ ברשות הרבים'. מכאן שהרא"ש סובר שכשם שהתירו שבות דרבנן של טלטול קוץ ברשות הרבים, הוא הדין שיש להתיר טלטול פרעוש גם עבור צערו של היחיד. ויש לחזק דבריו מהמובא בתלמוד (ביצה כח, ב) שרבינא התיר לטלטל ביו"ט שיפוד שאין עליו בשר, אף שמדובר בחשש לנזק ברשות היחיד, וטעם ההיתר 'מידי דהוה אקוץ ברשות הרבים' (ועיין לקמן מה שנלמד עוד מדברי הרא"ש). מקורות אלה מערערים לכאורה את היסוד שכתב הפרי מגדים לחלק בדין זה בין יחיד לרבים. אלא שבמקום אחר כתב הפרי מגדים (א"א סימן שח ס"ק לז) שיש הבדל בין שבות של טלטול מוקצה, שהוא שבות קל שאין לו יסוד מהתורה, לשבות טלטול ברשות הרבים, שהוא שבות חמור הואיל ויש לו יסוד מהתורה. לכן לטלטל קוץ ברשות הרבים, שהוא שבות חמור, לא התירו אלא במקום חשש נזק לרבים, מה שאין כן טלטול פרעוש, שמכיוון שאיסורו הוא משום מוקצה, התיר הרא"ש גם עבור צערו של היחיד. את החילוק של הפרי מגדים העתיק המשנה ברורה (שם ס"ק עז). לעומתו המנחת שלמה (שם) כתב לחלק בין מקרה של חשש לנזק שהתירו רק במקום שיש בו רבים, לבין מקרה שבו הצער כבר התחיל, כגון כאשר הפרעוש כבר עוקצו: 'משום דבכהאי גוונא שהצער כבר התחיל מותר אפילו בשביל יחיד'. על פי זה העלה הגרש"ז אויערבך זצ"ל אפשרות שגם כאשר מדובר בחולה יחיד שאין בו סכנה, אם הוא מצטער הרבה מאור הנר, ולא ניתן לטלטל את הנר למקום אחר, יהא מותר לכבות עבורו את הנר כדי שישן, שכן הואיל והצער כבר התחיל, יש להתיר איסור דרבנן גם עבור היחיד (ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק לב הערה קפה, ובפרק כה הערה מז). ובספר שמירת שבת כהלכתה (כה הערה מז) הביא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל חילוק אחר בזה, שפרעוש נחשב לרודף להזיק וכנזק ודאי, ולכן התיר הרא"ש גם במקום צער היחיד, מה שאין כן בקוץ, שלא נחשב כנזק ודאי, לכן התירו רק במקום חשש לנזק הרבים (ועיין עוד שער הציון שכתב ס"ק סח).

דרבים מה שאין כן בענינו בחולה יחידי'. מדוע הביאור הלכה²⁰ לא השתמש בביטוי המופיע ב'פרי מגדים' - 'נזק הרבים', אלא השתמש בביטוי 'צערא דרבים'? נראה שהטעם לזה הוא שהואיל ובדין כיבוי הנר עבור החולים אין מדובר בחשש לנזק, אלא בצער של החולים מחמת אור הנר, משום כך כתב הביאור הלכה' להתיר 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' לא רק במקום נזק אלא גם במקום צער לרבים. וכבר מצאנו באחרונים שהשוו צער הרבים לנזק הרבים: כך כתב הרב יקותיאל יהודה הלברשטם²¹ שבגדר היזק הרבים נכלל: 'נמי צער של רבים'. והרב יוסף ענגיל²² כתב: 'דצער רבים כנפשות חשוב'.²³ נראה שעל בסיס דברים אלה כתב הרב שלמה זלמן אויערבך זצ"ל (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ז):

נראה לעניות דעתי דבחדר שיש בו ג' חולים שאין בהם סכנה, מותר לכבות נר בשבת בשביל שיישנו החולים משום **צערא דרבים**, אם אי אפשר להוציא הנר או להעביר החולים, וכן מבואר משנ"ב בביאור הלכה סוף סימן רעח מהפרי מגדים. והעתיק את הדברים בספר 'שמירת שבת כהלכתה'.²⁴

1. גדר הרבים

מדברי המנחת שלמה ניתן עוד ללמוד שגדר 'נזק הרבים' אינו מצומצם רק לרשות הרבים, אלא הוא כולל כל מקום שנמצאים בו רבים, גם אם מדובר בבית פרטי, ובלבד שהם שלושה אנשים ויותר.²⁵ ניתן לסייע להגדרה זו גם מדברי הרמ"א שכתב (סי' שח סעי' ו):

זכוכית שנשברה על השולחן או במקום שהולכין, מותר לטלטל השברים כדי לפנותן שלא יזקו בהם.

וביאר המ'שנה ברורה²⁶ שכוונת הרמ"א היא לזכוכית שנשברה בתוך ביתו של אדם. כך עולה גם מהתלמוד (ביצה כח ע"ב) שרבינא התיר לטלטל שיפוד שאין עליו בשר כדין קוץ ברשות הרבים, וביאר רש"י (שם) כדי שלא יזקו בו אנשי ביתו. וכן כתב בהדיא 'שולחן ערוך הרב'²⁷ שההיתר לטלטל שברי זכוכית בתוך הבית הוא משום 'שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו על איסור מוקצה'. אלא שמפשוט סוגיית גחלת של מתכת (שבת מב ע"א) מוכח לכאורה שהגדרת נזק הרבים היא דווקא ברשות הרבים, וכפי שכתב הרשב"א בביאור סוגיה זו (חידושים על אתר):

20. בביאור הלכה, שם.

21. דברי יציב, חו"מ סי' עט.

22. שו"ת בן-פורת, ח"ב סי' י.

23. ועי' הערה 4 שיסוד זה ניתן ללמוד גם מדברי הרא"ש.

24. שמירת שבת כהלכתה, פרק לב הערה קפה.

25. עי' שמירת שבת כהלכתה, פרק כה סעיף ט.

26. משנה ברורה, סי' שח ס"ק כט.

27. שו"ע הרב, סי' שח סעי' כח.

ויש לומר דכיון... שרבים נזוקים בו, כסכנת נפשות חשיב ליה שמואל, דאי אפשר ליזהר ממנו, דאם זה יזהר, זה לא ישמר.

וברשות הרבים לא ניתן להזהיר את העוברים והשבים, מה שאין כן בתוך ביתו של אדם, שגם אם רבים שוהים בו, לכאורה ניתן להיזהר ולהזהיר. אפשר שבנקודה זו חולק ה'שלחן ערוך' על הרמ"א, שכן מרן כתב בהדיא להתיר טלטול הקוץ וכיבוי גחלת רק כאשר מדובר ברשות הרבים, משמע שאין להתיר 'שבות' דרבנן עבור הרבים כאשר הם נמצאים בבית פרטי. אומנם אפשר לומר שדין שבירי זכוכית בתוך הבית דומה לנזק ברשות הרבים, הואיל וכאשר מדובר ברסיסים קטנטנים של זכוכית, הרי שגם בתוך ביתו של אדם לא ניתן להזהיר או להיזהר. הוא הדין כאשר מדובר בכמה חולים, שגם אם הם נמצאים בתוך בית פרטי, ניתן לומר על מציאות מעין זו 'אם זה יזהר, זה לא ישמר'.²⁸ אפשר שבמקרים מעין אלה, גם ה'שלחן ערוך' יודה שאע"פ שמדובר ברשות היחיד, אם יש שם חשש לנזק לרבים, יש להתיר 'שבות' דרבנן, הואיל ודמי לנזק ברשות הרבים.

ז. פעילות המשטרה בשבתות ברשות הרבים וברשות היחיד

על יסוד דברים אלה, נראה לומר שבכל הנוגע לפעילות המשטרה, הפועלת לא רק באירועים שיש בהם משום פיקוח נפש, אלא גם באירועים שיש בהם משום נזק וצער לרבים, יש להתיר לשוטרים הנקראים בשבתות לטפל באירועים מעין אלה שהם 'שבות' דרבנן ואף 'מלאכה שאינה צריכה לגופה'. הוא הדין כאשר שוטרים מוזעקים בשבת לטפל בתלונות במקום פרטי המעורבים בו שלושה אנשים ויותר, שכן גם על אירועים מעין אלה ניתן לומר 'אם זה יזהר זה לא ישמר'. אלא שנראה שיש להתיר לשוטרים 'שבות' דרבנן ואף 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' גם כאשר הם נקראים לטפל בנזק או צער של אדם פרטי הנמצא במצוקה, וכפי שהעלה הרא"ש²⁹ להתיר לטלטל בשבת פרעוש שעוקצו 'מידי דהוה אקוץ ברשות הרבים'. ולכאורה במה שונה דין הפרעוש מדין כיבוי גחלת או טלטול קוץ שהתירו רק עבור נזק לרבים? כתב לבאר ה'מנחת שלמה' (שם) שבדין כיבוי גחלת וטלטול קוץ מדובר בחשש שייגרם נזק, לכן התירו 'שבות' דרבנן ברשות הרבים בלבד, מה שאין כן במקום שבו הנזק כבר התחיל, שמתיר הרא"ש 'שבות' דרבנן גם עבור צערו של יחיד.³⁰ ובנידון דידן, כאשר אזרח הנמצא במצוקה פונה בשבת לעזרת המשטרה, הרי שמדובר במי שכבר הנזק או הצער התחיל עבורו, ויש מקום להתיר לשוטרים 'שבות' דרבנן כדי לסייע לאזרח במצוקתו הפרטית. זאת ועוד, חוסר היענות בשבתות לתלונות של אזרחים פרטיים הנמצאים במצוקה עלול להשליך

28. ע"י שמירת שבת כהלכתה, פרק כה הערה מו.

29. רא"ש, שבת פרק יד סי' א.

30. ע"י לעיל הערה 4.

גם על המתרחש ברשות הרבים. דברים מעין אלה כתב הרב שאול ישראלי (עמוד הימיני, עמ' ריד-רטו):

פרנסת היחיד, לדוגמה, אין בה משום פיקוח נפש; אבל אם הציבור יהא מחוסר פרנסה, אפילו אם אין זה נוגע ללחם, הרי לא יימלט שבאחד מבין הרבים יהא כזה שהוא צריך לאוכל יותר משובח, באופן שאצלו זה יכול להיות פיקוח נפש... וכן עניין של סילוק הנזק בציבור בעניין הגחלת, אמנם זה מצד עצמו אינו מסוכן, אבל הרי ייתכן שהניזוק לא יוכל לצאת לעבודה, וייתכן גם שהוא בודד ולא יוכל להגיד למישהו שיבואו לעזור לו, ועל ידי כן יכול הדבר הקטן הזה להביא לידי פיקוח נפש. וכיצא בזה מיני ציורים, שאם אנו חושבים על זה לגבי היחיד הרי זה רחוק, שאין לחשוש מזה; ומכל מקום, באופן ציבורי הרי זה קורה סוף סוף, ולגבי פיקוח נפש גם זה מובא בחשבון.

אומנם הרב שאול ישראלי מדבר על מציאות שבה חוסר התייחסות לנזק ברשות הרבים יכול להשליך על חיי היחיד, אולם ניתן לומר שגם ההיפך הוא נכון, ושם המשטרה לא תיתן מענה למצוקת היחיד הפונה לבקשת עזרה, הדבר עלול להשליך גם על תחושת הביטחון של הרבים.

ה. השלכות הלכתיות הנובעות מהגדרת תפקיד המשטרה

טעם נוסף להתיר איסור דרבנן בפעילות המשטרה גם עבור צער היחיד, נוכל למצוא בהגדרת הדין בכיבוי גחלת ברשות הרבים מחד גיסא לעומת הגדרת אחריות המשטרה לשלום אזרחיה מאידך גיסא. בדין כיבוי הגחלת התיירו 'שבות' דרבנן ו'מלאכה שאינה צריכה לגופה' כדי להציל את הרבים מנזק מקומי שנוצר באופן מקרי וארעי, אולם על משטרת ישראל מוטלת אחריות קבועה ושגרתית על שלום כלל אזרחי המדינה. כמו כן, בשונה מדין גחלת ברשות הרבים שבו מדובר על מתנדבים שנקלעו בשבת לאירוע שיש בו משום חשש נזק לרבים, ארגון משטרת ישראל אינו גוף הצלה של מתנדבים מקומיים, אלא מדובר בארגון הצלה שמדינת ישראל הטילה עליו את המחויבות והאחריות לשמירת המרחב הציבורי ושלום כלל אזרחי המדינה. נראה כי הגדרה זו מפקיעה את גדר 'רשות היחיד' לעניין זה, והאחריות המוטלת על המשטרה לדאגה לשלומם של אזרחי המדינה מחייבת את המשטרה לטפל בשבתות ומועדים גם במצוקתו של אזרח יחיד הפונה ומבקש את עזרתה. מכאן ניתן ללמוד שכאשר שוטרי הסיוע מקבלים בשבת קריאה של מצוקה, הם מחויבים להגיע בניידת המשטרה למקום האירוע במהירות האפשרית, מחשש שמדובר באירוע שיש בו משום פיקוח נפש. אומנם עצם הנסיעה בניידת בשבת היא איסור תורה, אולם כל זמן שלא התברר לשוטרים טיבה של קריאת המצוקה, הרי שעצם הנסיעה לאירוע יש בה על כל פנים משום ספק פיקוח נפש. אלא שאם התברר לשוטרים שהגיעו למקום האירוע שאין מדובר במצוקה שיש בה חשש לפיקוח נפש, אלא מדובר באירוע של נזק או צער בלבד, יש להתיר לשוטרים

לבצע פעולות שיש בהן משום 'שבות' דרבנן ואף 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' כדי לסייע לאזרחים במצוקתם.

ט. פעילות הצלה במערכות ציבוריות

אלא שנשאר לנו לברר: מדוע ה'פרי מגדים' וה'משנה ברורה' לא ציינו שההיתר לכבות את הנר עבור כמה חולים שאין בהם סכנה הוא בשינוי בלבד, וכפי שהכריע ה'שלחן ערוך' על פי שיטת הרמב"ן? נראה שהתשובה לכך היא שבמקום נזק הרבים לא גזרו חכמים 'שבות' דרבנן, וכפי שכתב ה'שלחן ערוך' (או"ח סי' שח סעי' יח): 'משום דחיישינן שמא יזקו בו רבים, ובמקום הזיקא דרבים לא גזור רבנן שבות'. ואם במקום נזק וצער לרבים לא גזרו שבות דרבנן, הרי שאין כל טעם להורות לעשות שבות דרבנן בשינוי. אך עדיין יש לברר: מה הטעם לכך שחכמים לא גזרו במקום חשש נזק וצער לרבים לעשות שבות דרבנן בשינוי? אפשר שבכל מה שנוגע להצלה עבור הרבים, לחכמים היה חשוב שפעולות ההצלה תיעשינה במהירות וללא עיכוב כלל. דברים דומים כתב הרב רא"ם הכהן (שו"ת 'בדי הארון' סי' א, עמ' 73) ביחס לפעילות הצלה בשבת במערכות הביטחון: כאשר אנו דנים בפיקוח נפש במסגרת ציבורית כגון: בתי חולים, מוקדי חירום רפואיים וזרועות הביטחון השונים, גם מפאת ריבוי הסכנות הצפויות לבוא באופן ודאי, וגם מפני המורכבות שבהן... שלא מדובר במציאות של טיפול בחולה שיש בו סכנה השוכב בבית, כפי שהיה מקובל עד לפני דורות ספורים, המורכבות שבמערכת הציבורית בוודאי מחייבת פשוטות.

הרב רא"ם עוסק במחלוקת הראשונים אם יש לעשות בשבת פעולות הצלה בשינוי. על כך כתב שכאשר עוסקים במסגרות של מערכות ביטחון והצלה ציבוריות הפועלות בתוך מציאות מורכבת ובלתי צפויה, הרי שגם הסוברים שיש להורות שפעולות הצלה בשבת תיעשינה בשינוי, יסכימו שכאשר מדובר במערכות ציבוריות, יש חובה להימנע מסרבול העלול לפגוע באיכות ההצלה או במהירות הפעולה הנדרשת. נראה שעקרון הדברים נכון גם במקום שבו פועלים כדי למנוע נזק או צער לרבים, שחכמים התירו 'שבות' דרבנן בלא שינוי, כדי שפעולות ההצלה עבור הרבים תהיינה יעילות ומהירות.

י. חובת צמצום חילול השבת במערכות הצלה ציבוריות

למרות האמור, ניתן לומר שדווקא משום שמדובר במערכות ציבוריות שחילול השבת בהן הוא שגרת - כל שבת ובמשך כל השבת - יש בזה גם צד חמור, וכפי שכתב ה'חזון איש' (פאר הדור ח"ג עמ' קפה):

כשגבולות פיקוח נפש מתרחבים ונוגעים למצב של עקירת הלכה לגמרי, הדבר נוגע ומגיע לחילול השם, ואז אנו אומרים שחילול השם דוחה פיקוח נפש. כך גם הזהיר בעל 'שבט הלוי' (שו"ת ח"ה סימן כה):

דלא יעשה הרגל הגדול של חילול שבת לצורך פיקוח נפש אצלם כטבע, ואינו דומה למי שמחלל שבת באופן תמידי ובכל שבת ושבת נעשה אצלו חול, אף על פי שהוא מותר על פי ההלכה, וגם קעביד מצוה, אבל החכם עיניו בראשו, וכל ערום יעשה בדעת.

ידוע הוא שבמשטרת ישראל יש בעיה חמורה של כוח אדם, ומשום כך שוטרים מחויבים להגיע לעבודה במשמרות כמעט בכל שבת ושבת. שוטרים שומרי שבת העושים את מלאכתם נאמנה גם בשבתות ובמועדים, העידו ששגרת העבודה בשבתות גורמת להם אט-אט לאבד את הרגש העדין של קדושת השבת. ואף שהשוטרים פועלים בשבתות ובמועדים לצורך הצלת חיים של ממש, הרי שאיבוד תחושת קדושת השבת הוא דבר חמור שחובה לתת עליו את הדעת. מכאן שעל מורה ההלכה מוטלת האחריות למצוא את האיזון הנכון בין החובה לדאוג שהשוטרים הנקראים בשבת לסייע לאזרחים במצוקה יפעלו ביעילות ובמהירות, לבין החובה לשמור על אוירת השבת ועל קדושתה. משום כך נראה שגם במערכות הצלה ציבוריות יש להתאמץ ולצמצם את חומרת האיסורים בפעילות המבצעית כאשר אין זה פוגע ביעילות הפעולה ובמהירותה. לדוגמה, כאשר עוסקים בפעילות משטרתית, נכון לפעול לכך שניידות הסיוור תהינה ניידות חשמליות שאיסור הנסיעה בהן חמור פחות מזה שבנסיעה בניידת על בסיס של דלק; לצייד את הסייר בפנסי לד שהפעלתם אסורה מדרבנן; לדאוג ששוטר יכתוב את דו"חות הפעולה במחשב או במחשב-לוח (טאבלט) ולא בכתב יד; לוודא מתקני גרמא לפתיחת שערים חשמליים ודלתות אוטומטיות; לדאוג לעטי שבת לצורך חתימה על ציוד מבצעי וכד' - דברים המפחיתים את חומרת האיסורים מדאורייתא לדרבנן, מבלי שהם פוגעים בשגרת הפעילות המבצעית. כמו כן, בכל הקשור למעטפת של עבודת המשטרה שאינה קשורה ישירות למבצעות ולפעולות ההצלה, יש לעשות פעולות אלה בשבת בשינוי בלבד. אולם בכל הנוגע לפעילות המבצעית השגרתית, לא ניתן לנהל שגרה מבצעית בשינוי, כיוון שהניסיון מלמד שהדבר פוגע ביעילות של הפעולות המבצעיות ובאיכות ההצלה. עם זאת, כדי שלא לאבד את היחס הנכון לקדושת השבת, רבנות משטרת ישראל מנחה את השוטרים הפועלים בשטח בשבתות ובמועדים, לקבל עליהם גם בתוך הפעילות המבצעית פעולה אחת שיש לעשותה בשינוי, כדי להזכיר לעצמם שהיום הוא יום שבת. עם זאת, בשאר הפעילות המבצעית בשבת, עליהם לפעול כבשגרה, כדי שלא לסרב את הפעילות המבצעית ולפגוע חלילה במשימה של שמירת שלום הציבור.

סיכום

- א. אין עושים איסור תורה עבור חולה שאין בו סכנה, והוא הדין שאין עושים איסור דרבנן על ידי ישראל. עם זאת, מותר לעשות עבורו איסור דרבנן בשינוי, ויש אומרים שמותר לעשות עבורו גם איסור תורה בשינוי ו'כלאחר יד'.
- ב. מותר לומר לנכרי לעשות מלאכה עבור חולה שאין בו סכנה, ואינו דומה לשאר איסורי דרבנן, הואיל ואין בו מעשה על ידי ישראל.

- ג. במקום הצורך או בשעת הדחק, שלא ניתן לעשות עבור החולה שאין בו סכנה 'שבות' דרבנן בשינוי, ניתן לסמוך על הסוברים שיש להתיר איסור דרבנן אף בלא שינוי.
- ד. אין עושים 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' עבור חולה שאין בו סכנה, הואיל ויש בזה צד של איסור תורה.
- ה. במקום שיש בו חשש לנזק ברשות הרבים, לא גזרו 'שבות' דרבנן, והתירו אף 'מלאכה שאינה צריכה לגופה'. הוא הדין אם מדובר בנזק לרבים הנמצאים ברשות היחיד, ובלבד שמדובר בשלושה אנשים ויותר.
- ו. התירו 'שבות' דרבנן ו'מלאכה שאינה צריכה לגופה' גם במקום צער לרבים. לכן במקום שבו ישנם כמה חולים שאין בהם סכנה, יש להתיר 'שבות' דרבנן ואף 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' כדי להקל על צערם.
- ז. רבנות המשטרה עובדת בימים אלה על חוברות הדרכה הלכתיות כדי לסייע לשוטרים להתנהל בשבתות ובמועדי ישראל על פי ההלכה, ולהבחין בין איסורי תורה לאיסורי דרבנן במהלך עבודתם.
- ח. משטרת ישראל פועלת לא רק במקום של חשש פיקוח נפש, אלא גם במקום נזק או צער של רבים.
- ט. שוטרי סיור המקבלים קריאה של מצוקה בשבת, מחויבים להגיע למקום האירוע במהירות האפשרית, מחשש שמדובר באירוע שיש בו חשש לפיקוח נפש.
- י. הגיעו השוטרים למקום האירוע והתברר שאין חשש לפיקוח נפש, אם מדובר באירוע שיש בו משום נזק וצער לאזרחים, יש להתיר לשוטרים לבצע פעולות שיש בהן משום 'שבות' דרבנן ואף 'מלאכה שאינה צריכה לגופה', כדי לסייע לאזרחים במצוקתם.
- יא. מדינת ישראל הטילה על משטרת ישראל את האחריות והמחויבות לשלום כלל אזרחי המדינה. מתוקף אחריות זו, נראה שיש להתיר לשוטרים 'שבות' דרבנן ואף 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' גם כאשר הם נדרשים לטפל בסכסוך מקומי או במצוקתו של איש פרטי שפנה וביקש את עזרתה של המשטרה.
- יב. שוטרי הסיור המבצעים פעולות הצלה לשמירת שלום האזרחים מחויבים לפעול ביעילות ובמהירות, ולכן בכל הנוגע לפעילות המבצעית אין לפעול בשינוי.
- יג. עם זאת, רבנות משטרת ישראל מנחה את שוטרי הסיור הפועלים בשטח לקבל עליהם בשבת לעשות פעולה אחת בשינוי גם במהלך הפעילות המבצעית, כדי לזכור שהיום הוא יום שבת.
- יד. בכל מה שנוגע לפעולות המשטרה בשבת שאין בהן נגיעה ישירה לפעילות המבצעית אלא הן קשורות למעטפת של הפעילות, יש לעשות פעולות אלה בשינוי בלבד.
- טו. במערכות הצלה ציבוריות שבהן חילול השבת הוא שגרתי - כל שבת ובמשך כל השבת, יש לעשות מאמץ לצמצם את חומרת האיסורים בכל הנוגע לפעילות המבצעית.

